

валкаў дрэва адзін аб адзін. Г.с. запальвалі і ставілі на покуці або на акне пры пачатку грому і навальніц, каб маланка не запаліла хату. Пры першым громе прыпальвалі крыж-накрыж з 4 бакоў агнём валасы ў дзіцяці або адзін у аднаго ад пярэпалаху, ад сурокаў. Агнём Г.с. выводзілі на бэльцы ў хаце крыж-абярэг. Выкарыстоўвалі Г.с. ў аграрнай абраднасці і ў жывёлагадоўлі – бралі з сабою ў поле на першае ворыва і на Зажынкi; у Градавую сераду (пасля Раства, Вялікадня і Сёмухі) абыходзілі палеткі з запаленай Г.с., каб іх не пабіў град. Запальвалі Г.с. пры першым выпасе скаціны; пасля ацёлу карове падпальвалі саскі перад першым кармленнем цяляці, каб яно вырасла тлустае. На *Купалле* падчас разгулу нячыстай сілы Г.с. вешалі на вароты ў хляве ў якасці апатрапея, каб не дапусціць туды ведзьму, якая здолее толькі пакусаць Г.с., не дабраўшыся да скаціны. Каб уберагчы карову ад *малочнай ведзьмы*, ад русалак, ад паморы, прыязвалі ёй да рагоў Г.с., залівалі ў прасвідраваную ў розе дзірачку ртуць і заляплялі воскам ад Г.с. Каб *Хлеўнік* не мучыў свойскую жывёлу, гаспадар уночы з'яўляўся ў хлеў з Г.с., і нячысцік, як і іншы міфічныя істоты, быў не ў стане пераадолець асвечанай рэчы. Пашырана было выкарыстанне Г.с. ў сямейнай абраднасці і ў розных бытавых сітуацыях. Пры цяжкіх родах Г.с. запальвалі перад абразамі. Калі збіраліся рашчыняць хлеб з новай мукі, то абкурвалі агнём Г.с. дзяжу. Найчасцей ужывалася Г.с. на пахаваннях і памінках. Падчас канання хвораму давалі ў рукі запаленую Г.с., каб анёлы, убачыўшы яе, прыйшлі на дапамогу, каб агонь асвятляў паміраючаму дарогу ў другі свет аж да моманту смерці. Калі чалавек, памёршы, утрымліваў Г.с. ў руках, лічылася, што ён памёр праведнікам. Пасля смерці бралі Г.с. ў рукі нябожчыка, тушылі, праводзячы яе крыж-накрыж. Калі дым падымаўся ўгару – гэта значыла, што душа пакінула цела і ідзе да праведнікаў, а калі дым слаўся па хаце, то душа яшчэ на адыходзе ад цела і павінна будзе прайсці праз пакуты. У народзе лічылі, што пры цяжкім кананні чараўнікоў не дапамагае аблегчыць пакуты нават Г.с., і тым, хто пры жыцці прадаў душу нячыстай сіле, трэба даваць у рукі сук смялянога дрэва. Часам пры паміранні чараўніка браліся тры Г.с., над

якімі накрыж пералівалі ваду з адной пасудзіны ў другую. Запаленая Г.с. ставілася ля галавы нябожчыка, пакуль той быў у хаце, на ўсіх памінках. Пры жалобе ў доме на працягу года прыпынялася ўжыванне Г.с. для падпальвання жывёлы, людзей. Апатрапеічная функцыя Г.с. праглядалася ў выпадках, калі яе ставілі на акно, паўз якое праходзіў прывід нябожчыкаў. Прызнанне агню як дзейснай ачышчальнай сілы прывяло да выкарыстання Г.с. ў якасці магічнага сродку ад розных хвароб. Пры заразных захворваннях абносілі вёску запаленай грамніцай і на кожным з 4 канцоў закопвалі ў яму патроху воску. Каб пазбавіцца каўтуна, трэба было перапальваць яго Г.с. валасок за валаском. Ад зубнога болю раілася кусаць Г.с. хворым зубам, які можа ад гэтага занямець, ці пускаць на яго праз лейку яе дым. Г.с. магла быць прадметам *варожбаў* на лёс і на будучае надвор'е: у каго першага айна па-тухне ў храме, той першы памрэ; у каго не патухне ці капне на руку – той будзе шчаслівы; калі запалены грамніцы трашчаць у храме, улетку трэба чакаць грывот. У Г.с. выраза на ўвасобіўся старажытны культ агню.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 3. Гім на дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 630.

У. А. Васілевіч.

ГРАНАЎ НЯДЗЕЛЯ, Г р а н ы т ы д з е н ь, Г р а н о н і м, які абазначае тыдзень пасля *Тройцы*, дзевяты, дзесяты тыдзень пасля *Вялікадня*, або час ад *Тройцы* да запусаў *Пятроўскага посту*. Выкарыстанне тэрміну супадае галоўным чынам з паўднёва-ўсходняй дыялектнай зонай нар. гаворак. На астатняй тэрыторыі Беларусі фіксуецца спарадычна. Фалькл.-этнаграфічны комплекс Г.н. маркіраваны нар. ўяўленнямі аб перыядзе каляндарнага пераходу ад вясны да лета, на апошняе ўказвае міфасемантыка «разгулу» хтанічных сіл, сухасці, мечанасці, хваробатворнасці, «крывізны» часу (назвы серады, чацвярга, пятніцы на Г.н., усяго тыдня, а таксама наступнага панядзелка адпаведна: крывая серада, крывы чацвер, лядавая пятніца, крывы тыдзень, крывы панядзелак). Г.н. – час абуджэння памерлых, продкаў. Чацвер пасля Тройцы (Наўская Тройца, Русалчын Вялікдзень) быў днём ушанавання закладных нябожчыкаў, наўяў. Ва Усходнім Палессі на Г.н. спраўляліся